

itsasontziaren edergarriak egin ebasan. Ordurako, baita be, Pio Baroja-ren "El País Vasco"-ren lehen argitalpenaren dibujoak.

Euskal Pinturaren Eskola deitu zan mogimenduaren azken lekukoa dogu. Euskal Herriaren historia guztian ezagutu dan eskolarik handiena eta iraultzaileena; gerrak desegin ebana. Espainiako Akademiaren bide itxieri uko eginaz era barriak ekarri zituena, artista bakotzaren libertatea erakutsi ebana. Honegatik, asko zor deutsegu, eta Josemari Uzelay mogimendu haren azken lekukoa dogunez, herri guztiaren omenaldia merezi dau.

Bere obra hor dogu, libertate zentzuaren seinagarri. Ikus eta gogoetara itzuli, Josemarik ondo merezia dauka ta. Berak, bere askatasunean, gauzak ez ditu pintatzen ikusten dituan lez, baina bai sentitzen dituan lez. Hala da bere izatea, jatorra ta zintzoa.

— NORBERT TAUER-ekin

JUAN SAN MARTIN

Euskaltzalerik gehienon artean ez dugu Norbert Tauer aurkeztu beharrik. Aspaldidenik, Tauer, gure herriaren zoriaz kezkatu bizi da eta euskararen egoera eta euskal literatura hurbildik jarraitzen ditu. Batez ere, berakin gutunezko harremana izan dugunok ongi dakigu jaun honek duen euskaltzaleatasunaren berri. Inoiz herbesteko euskaltzaleen artean eredutzat jarri izan dugu eta ez da oraingo asmoa bere pertsonalitatea orrialde hauetara ekartzekoa, horixe bai ezetz.

Tauer-ek euskaldun askokin izan du gutunezko harremana, eta 1955etik 1962ra bitartean Buenos Aires-ko "Euskaltzaleak" euskarazko gutunezko norgehiagokaz eratu zituen sariketen irabazle izan zen. Liburutxo bat ere badu, *Bere idazkiak* deritzana, gutun hautatuen bildumaz egina. Nik dakidanez, euskal literaturan lehen inprimatu zen gutunezko liburua, zeren bere ondorean argitaratu bai ziren S. Onaindiarena eta J. P. Ulibarrirena, azken hau joan zen mendearen lehen partekoa izanarren.

Txekoslobakiako Plzen-Pilsen-en sortu zen Norbert Tauer. 1978ko ekainaren 6an bete ditu larogei urte. Egun hortan, beretzat oritzapenen bat izan dezagun genre buruak euskaltzale edo aberzale sentitzen dugunok, baina baita kristau jatorrok otoitz egin ere anitz urtez bizi dadin. Gizon zintzo bati zer ederragorik, adinean sartua delarik, maitasun gogoia agertzea baino? Eta Norbert Tauer maitagarria da, inor maitagarririk baldin bada. Uste hortakoa nintzen hainbeste urtean izan dudan harremanen erakuspenez, baina ez dut aski hitz on asmatzeko ahalmenik pertsonalki ezagutu ondorean.

X. Kintana eta J. Tobarrek gertatu zuten *Euskaldun berriekin euskaraz* deitu liburua Norbert Tauer-ekin hasten da, nonbait, orain bizi diren euskaldun berri edo euskara adinean ikasi zuenetakoa denez. Merezi du liburu hortan Tauer ber-berak esaten dituenak ezagutzea. Hemen oraindik zalantza duten askorentzat jakingarria bai da. Euskal-Herriak dituen berezitasuna txoratu zutela dio, eta honek bultzaturik hasi zela Campi3n-en gramatikaz euskara ikasten. "Euskara, munduko hizkuntza guztien artean ederrera ta bere egituragatik harrigarriena da", bere iritiz.

1928-rako agertu zen bere euskarazko artikulua bat Donostiako "Argia" zeritzan aldizkarian. Geroztik, gutunak ez ezik, beste anitz artikulua idatzi izan ditu eta baita zenbait olerki ondu ere. Hauetakoz batzuk "Olerti" izeneko aldizkarian argitaratu ziren. Bernardo eta Idoia Estorn3starrek "Enciclopedia General Ilustrada del Pa3 Vasco" (Cuerpo B.) delakoaren *Literatura*-ren III. tomoaren, 593/596 orrialdeetan aurkituko ditugu hitz-lauz idatzi duenaren agerpen batzuk. Han bertan dator txekoz gure hizkuntzaz, literaturaz eta kulturaz idatzi duenari buruzkoa ere. Bere lanari esker, gaur, Txekoslobakian ezaguna da gure herria eta bere kultura. Nornahik daki hizkuntza berezi baten gabe garela ere. Praga-ko Odeon inprimategiak argitaratu zuen "*Slovník spisovatelů*" lanean, Europa-ko mendebaldeko hizkuntzen literaturari buruz, han argitaratu zuen, 1968an, Espainia eta Portugal-koeri buruzko tomo bat ere. Katalan eta galegoaz gainera, euskal literaturaren historia ere agertu zuen, Norbert Tauer egile zela. Urte berean, Madrid-eko "Cuadernos para el Di3logo" aldizkariak, hain liberal edo ezker-tiar izanarren, Penintsulako literatureri buruzko zenbaki berezi bat egin zuen, baina euskarazkorik ez zen agertu. Nonbait, ezagutu ere ez. Holako jokabideen ondoriozkoa zaigu, ezagutzen ez dena maitatu ezina. Eta, Espainiako Unibertsitateetan Filosofia y Letras

estudiatu duten euskaldunek ere ez dute izan euskaraz literatura bat dugunaren berririk. Ez dakit literatura bat ondo esana dagoen ere, zeren “bat” hori demostragarri jarri nahi duten ikasientzat ez noski. Hizkuntza bat dagoen lekuan, beti bai dago literatura bat; herri literatura bederen, herriaren nortasuna ezagutzeko baliozkoena dena. Hizkuntza, edonongo hizkuntza, literatura baten jabe baita; eta arrazoi beregatik, hizkuntza, edonongo delarik, kultura berezi baten jabe da. Ukatu ezinezko arazoa dugu hau. Eta edozein herri normaletako eskoletan erakusten da bertako kultura eta bertako hizkuntza. Gurean horrela ez bada, sar gaitez anormalitate horren arrazoiak aztertuko dituen gogoetetan; eta bertatik ohartuko gara gure herrian anaitasunezko maitasunean bizi ahal izateko zelako zama astuna jarri zaigun.

Borondate oneko gizonak izan balira munduaren gidari, ez genuen izango holako zama astunik. Norbert Tauer bezalako gizonak izan bagenitu gobernarien artean, gure herriak ez ezik, bereak ere beste burubide bat eramango zuen. Gure herria, bere hizkuntzaren bidez ezagutzea lortu zuen eta, hangoak ezagutu zezaten, bertakoei adiaraziz ezagutaraztera eman zuen. Honegatik, han aurkitu nituen gure herriaren kultura hemengo askok baino gehiago ezagutzen zutenek ere. Hauean artean, baita euskara ikasten ari den bat ere, Karel Keller. Eta, honek esan zidan, nekez ohartuko garela euskaldunok Tauer-ek zenbat maite gaituen.

Bere Txekoslobakiako eta Euskal-Herriko oroitzapenez beterik aurkitzen da. Bere zaletasunik handiena euskarazko liburuak dira eta biblioteca aberats baten jabe da. Baina ez hori bakarrik. Tauer-ek Euskal-Herriko artisten lanak ere baditu, eta beharrezko ditu bere oroitzapenatarako eta bere gogoaren lagungarri. Gainera, berakin harremana izan duten euskaltzale guzien gutunezko karpetak gordetzen ditu, Julio Urkixo eta R. M. Azkue-gandik hasi ta gure egunok artekoetaraino.

Igazko urtean zenbait galdera egin nizkion Tauer euskaltzaleari eta orduan gutunez bete nuena orain pertsonalki osatu dut. Ezinezkoa zait emen dena agertzea, baina bai zerbat funtsezkorik irakurlearen adigarri.

Arestian esaten genuen, 1928-rako hasi zela hemengo “Argia” Aldizkarian euskaraz idazten. Hola dakar Kintana eta Tobarren

“Euskaldun berriekin euskaraz” deritzan liburuak. Baina, zerbait lehentxoago, 1926 edo 1927. urtean, uste du, euskaldunen batekin gutunezko harremanen eskarizko deia eginaz argitaratu zuela lehen lehena “Argia”n. Dena dela, 1926-35. urteetan, “Argia” ez ezik “Euzkadi”, “Ekin” eta “Jaungoiko-zale” aldizkarietan argitaratu zituen zenbait artikulua. Damu da haiek gorde eza. Baina, orain, 1945etik argitaratutako artikuluen bilduma bat prestatzen ari da. Liburu batean argitaratzea ez litzake gauza txarra izango. Gerra-ondoko gizaldi berrikoak, gure euskaltzaletasuenean inori ezer zor baldin badiogu, besteak beste, Jokin Zaitegirekin batean Norbert Tauer-i zor diogu batik-bat. Eta hau esateaz, Zaitegik bere “Euzko-gogoa”ko atariko bidez agertu zizkigun aburuak eta Tauer-ek “Azkatasuna” (1946-X-15) aldizkarian euskaldun gazteei egin zion deia ditut gogoan.

Tauer-ek, orduan, mende bat dela txeko hizkuntzak izan zuen egoera agertzen zigan; gurea bezala hiltzorian zegoala, baina gizaldi berri baten ekintza kartsuak berbiztu eta indartu zuela eta egun literatura gihartsu baten jabe zela, bertako idazleen lanak mundu guziko hizkuntzetara itzultzen zirelarik. “Helburu hontara —hots, euskara salbatzera— iristeko euskaldun guztiek, batean bildurik, lan egin behar dute. Euskararen salbamendua lortu nahi baduzue, beste biderik ez daukazue”; zion bere lan hartan. Gainera, erarik bizienean aitortu zigan: “Neure adiskide maite maiteak, ez ezazue ahantz, euskararik gabe ez da Euskal Herririk izango”. Hare gehiago, 1946ko artikulua hartan esango zigan: “Helburu hontara heltzeko beharrezkoa da euskara bakarra eratzea. Eta euskara hau oinarria izango da euskararen ezagutzea euskaldunen artean zabaltzeko”.

Nere galderen erantzunez, berberak gogoratuarazi zidan “Euzko-gogoa”n 1951. urtean argitaratu zuen artikulua hura (7-8 zenbakian). Artikulu hau euskal literaturari buruzkoa zen. Garai hartako egoera latza salatzen zuen eta gure jokabidea nondik eramanez behar genuen adiarazi, eta euskaraz hizkuntza bezala hedatzeko dituen ahalmenak erakutsiaz, berriz ere euskararen batasunera dei egingo zigan.

Handik urte batzuetara, 1959an Mexico-ko “Eusko-Deya”n (226 zenbakian) egin zigan beste dei garrantzitsu bat. Euskararen eguna ospatze soil ez konformatzeko deia zekarren, euskara egunoroko bizitza harremanetan erabiltzea eskatuz eta azken aldian egina zen aurrerapena erakutsiz, esanez: “Asken gerraren ondoko urteetan

euskararen egoera ilun iluna zen. Euskararen arerio ankerrek euskara errotik ezeztatu nahi izan dute. Euskarazko liburu eta aldizkariak ezezik, baita euskaraz hitz egiten ere eragotzi dute. Horrela eta guztiz ere euskaltzale sutsuek ez dute utzi, eragozpen handiak garaitu behar izan duten arren, beren herritarren artean euskararenganako sua bizia gordetzen. Lan merezigarri honek emeki emeki fruitu ederrak ekartzen zituen. Orain, lan porrokatu horri eskerrak euskaltzaletasunaren gar irangiezinak zabaltzen dira Euskal Herriko bažter guztietara, euskaldun askoren bihotzak berotuz". Honelakoak izan dira urteak zehar Tauer-ek eman dizkigun kontseiluak.

Bere aspaldiko euskaltzaletasuna bere artikuluak zehar adiaraztetik aparte, bestelako erantzunik ere jaso zuten nere galdera haiek. Eta honetara joango naiz zuzenki. Hara hemen galderantzun batzuk :

—*Hizkuntzaz aparte zer aurkitu duzu gure herri hontan berezigarririk?*

—Hizkuntzaz aparte jakingarriak aurkitzen ditut euskarazko kantak eta Folkloriko ipuinak.

—*Euskaraz irakurri dituzun liburuetatik zeintzuk izan zaizkitzu atseginenak?*

—Euskaraz irakurtzen ditudan liburuetatik atseginenak iduritzen zaizkit Euskal Herriko bizitza eta euskal ohiturak pintatzen dituztenak.

—*Biblioteka aberatsaren jabe zara, batez ere euskarazko liburuaz. Zenbat dituzu?*

—“Euzko-gogoa” aldiskarian Euskal literaturari buruz argitaratu nuen artikulu hartan agertzen nuen bezala, euskararenganako neure maitasuna sortu zenetik euskal literaturaz interesatzen naiz eta euskarazko liburu argitaratu berriak ahal ditudan guziak eskuratzen ditut. Lehen zuzen zuzenean erosiaz, baina oraingo denboretan ez zait erraz euskarazko liburuak herbestean erostea, hemendik kanpora dirua bialtzea haizu ez delako. Baina, neure adiskideei eskerrak, hauen laguntzarekin, azken urteetan argitaratu diren geientsuenak eskuratu ahal izan ditut. Honegatik, neure etxean, euskal liburutegi eder eta aberats bat daukat. Azken urteetan argitara emandako liburuak ez-ezik, baita ere liburu zaharrak, eta hauen artean batzuk egungo egunean txit bakanak direnak.

Adibidez aipatuko dizkizut: “Origen de la lengua Bascongada” izena duen liburu bat, Jon Perotxegik egina, 1760: Chourioek euskarara itzultitako Jesu-Christoren Imitacionea, 1720; eta Larra mendiren lanen lehen edizioak, adibidez. Bestalde, euskarazko aldizkaririk gehienak jasotzen ditut, Zeruko Argia, Anaitasuna, Herria, Otoizlari, Gure Herria, Egan, Euskera, Newsletter, Aránzazu; Liburuak, Kuliska sorta, Auñamendi, Ekin eta Auspoa sailetan argitaratzen direnik gehienak hartzen ditut.

—*Bihar edo etzi nori uzteko asmoa duzu?*

—Egia esan, oraindik ez dakit zer egingo dudan liburutegi honekin.

—*Itxaropenez, euskara eta euskal literatura nola ikusten dituzu?*

—Oraingo egoerari begira, euskara eta euskal literaturaren be-roa, esperantzarriak ikusten ditut.

—*Euskara idatziaren batasunari zer deritzazu?*

—Neure iritziz, euskararen batasuna behar beharrezkoa da euskal literaturaren bizitzarako.

Hauek dira lurrez gugandik urruti baina bihotzez hain hurbil bizi denaren iritzi eta opariak. Nikolas Alzola adiskideak, Euskal Herriko mendi bati edo Tauer izena jartzea eskatzen du euskaltzale kartsu honen oroitzapenez. Euskal Herriko mendi guziak dituzte beren izenak eta, nere iritziz, ez litzake gauza erraza izango izen berri bat errotzea, baina bai merezi luke mendirik handienetako batean, Aizkorrin edo, oroitarri bat eraikitzea. Honen beste merezia du guretzat eredugarritzko euskaltzalea den honek.